

## تحولات پول

### Money Evolution

پول به عنوان یک قرارداد اجتماعی (Social Contract)، شکل دهنده و تسهیل کننده فعالیت های اقتصادی انسان ها بوده است (Samuelson, ۱۹۵۸). هنگامی که از چیستی پول سؤال می شود، مقصود چیستی و ماهیت چیزی است که وظایف پول را انجام می دهد (Hicks, ۱۹۶۷). پیش از پیدایش پول در مبادلات پایاپای یا تهاتری از کالاهای بادوام به عنوان وسیله مبادله استفاده می شده است (Creutz, ۱۹۷۸). مردم در چنین جوامعی برای قبول کالایی که با کالای خود مبادله می کردند، نیاز به تفکر نداشتند؛ زیرا برای همه افراد این کالا شناخته شده بود و بر اساس یک توافق یا قرارداد ضمنی یا علنی به وسیله کلیه افراد مبادله وسیله مبادله انتخاب می شد. بر این اساس، کالایی که وسیله مبادله قرار می گرفت از نظر حقوقی - همان توافق یا قرارداد ضمنی یا علنی - دیگر کالا نبود و ماهیت جدیدی پیدا کرده و به عنوان وسیله مبادله مورد قبول بوده است. مبادلات کالا با کالا نامطمئن، سخت و پرهزینه بوده است و غالباً مشکلات متعددی به همراه داشته است. به همین دلیل باید به مبادلات کالاها سرعت و ایمنی بخشیده و آن را ارزان کند (Gesell, ۱۳۸۳: ۲۱۵). مشکل اصلی در اقتصاد تهاتری عنصر ناهمزمانی یا عدم تمایل همزمان طرفین مبادله (Non-synchronization) است؛ اما در اقتصاد پولی امکان انجام مبادلات در زمان های مختلف وجود دارد.

در مرحله بعدی، پول های فلزی گران بها و کمیاب، مانند طلا و نقره، به دلیل فواید و برتری که در برابر کالاهای دیگر داشتند، به سرعت جایگزین پول های کالایی غیرفلزی شدند (Fisher, ۱۹۷۱). طلا و نقره در عین حال که گران بها بودند، ولی دارای مصرف روزمره نبودند و به عنوان یک قرارداد ضمنی یا اجتماعی نقش خود را ایفا می کردند. پول های فلزی در هر اندازه ای قابل تولید بودند، به سادگی جابه جا می شدند و از دوام دائمی برخوردار بودند. این پول فرسوده

و کهنه نمی شد، زنگ نمی زد، از مد نمی افتاد و تقریباً هزینه انبارداری نداشت. بدین ترتیب، چنین پولی هم تراز کالاها و خدماتی که با آن معاوضه می شد، به شمار نمی آمد و در برابر آن ها از برتری برخوردار بود. برتری این نوع پول آن را در موقعیت عالی قرار می داد، به همین خاطر کسی حاضر نبود آن را به راحتی از دست بدهد؛ مگر اینکه در مقابل آن چیزی بیشتر دریافت کند (کرویتز، ۱۳۷۸: ۱۹). بنابراین، پول جدید به دلیل ارزشمند بودنش به راحتی به گردش در نمی آمد، در نتیجه بخش واقعی اقتصاد همیشه با کمبود طبیعی یا مصنوعی پول روبه رو بوده است. به همین دلیل در اقتصاد متعارف نرخ بهره پولی (Money Interest Rate) هر روز اهمیت بیشتری پیدا کرده است. آخرین مرحله تحول در پول های فلزی، سیستم استاندارد طلا (Gold Standard System) یا پول قابل تبدیل بوده است که دارای تشابه های زیادی با مرحله قبلی است. با ذکر شدن رابطه وزنی پول با فلزات گران بها، زمینه برای طرح سؤالاتی در مورد ماهیت پول فراهم شده است (گزل، ۱۳۸۳: ۱۲۹).

مرحله آخر تحول پول، پول های کاغذی یا اعتباری (Credit Money) است که جایگزین پول های فلزی شدند. پول های کاغذی یا اعتباری بر اساس مقام ناشر به دو دسته تقسیم می شوند:

- ۱- پول های اعتباری که توسط دولت چاپ می شوند (Fiat Money)؛
- ۲- پول های اعتباری که توسط بانک های تجاری چاپ می شوند (Deposit Money).

در این راستا، در سیر تاریخی تحولات پول، دولت ها برای تأمین هزینه های نظامی و تأمین کسری بودجه اقدام به انتشار پول بدون پشتوانه دستوری (Fiat Money) کرده اند و به تدریج فهمیدند که به خاطر ویژگی های پول می توانند قابلیت تبدیل پول به طلا و نقره را کاهش دهند و در نهایت قطع کنند. این امر باعث شد تا اسکناس که پیش از این تنها به صورت سررسید طلا و نقره بوده است و در حقیقت رسید پول در نظر گرفته می شده است، خود مستقلاً تبدیل به پول

گزل، سیلیو (۱۳۸۳). *نظام اقتصاد طبیعی از راه زمین آزاد و پول آزاد*، ترجمه ابراهیم بیضایی، تهران: انتشارات سمت.  
مطهری، مرتضی (۱۳۸۹). *مسئله ربا و بانک*، تهران: انتشارات صدرا، چاپ نوزدهم.

Cesarano, F. (۱۹۹۸). "Providing for the Optimum Quantity of Money", *Journal of Economic Studies*, ۲۵ (۶): ۴۴۱-۴۴۹.

Fisher, I. (۱۹۷۱). *The Purchasing Power of Money: Its Determination and Relation to Credit, interest and crises*, New York: MacMillan.

Friedman, M. (۱۹۶۹). "The Optimum Quantity of Money and Other Essays", *Chicago, Aldine*: ۸۱-۹۳.

Hicks, J. R. (۱۹۶۷). *Critical Essays in Monetary Theory*, Oxford: Clarendon press.

Samuelson, P. A., (۱۹۵۸). "An Exact Consumption Loan Model of Interest with or without the Social Contrivance of Money", *Journal of Political Economy*, ۶۶: ۴۶۷-۴۸۲.

حجت ایزدخواستی

عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی

شوند. این پول در جوامع ابتدایی وسیله مبادله و نشان‌دهنده ارزش و بیانگر مقدار کار لازم برای تولید کالا و یا توزیع آن بوده است؛ اما با گذشت زمان پول از مسیر خود منحرف شده و نقش اولیه خود را از دست داده و خود موضوع معامله قرار گرفت و تبدیل به هدف شده است. در این راستا، پول به صورت کالایی تبدیل شده که سرمایه‌دار آن را با بهره خاصی عرضه می‌کند؛ زیرا ارزش کالایی (Use Value) پول با ارزش مبادله‌ای (Exchange Value) آن تفاوت فاحشی داشته است (Cesarano, ۱۹۹۸).

ارزش استفاده در حقیقت ارزش طبیعی کالا است و مطلوبیت نهایی موجودی پول (Stock Marginal Utility of Money)، افزایش مطلوبیت ناشی از نگهداری یک واحد بیشتر مانده‌های نقدی واقعی است؛ اما ارزش مبادله‌ای ارزش غیرطبیعی پول است و مطلوبیت نهایی جریان پول (Flow Marginal Utility of Money)، مطلوبیت ناشی از خرج کردن یک واحد پول بیشتر است. بنابراین، مطلوبیت نهایی جریان پول هرگز نمی‌تواند صفر باشد (Friedman, ۱۹۶۹).

در نهایت اینکه ویژگی مشترک و خاصی که پول در ادوار مختلف داشته، مربوط به جنبه حقوقی و اعتباری بودن آن و نه ارزش کالایی آن است (مطهری، ۱۳۸۹: ۴-۱۰۲). همچنین، حق انحصاری چاپ و انتشار اسکناس به بانک مرکزی به عنوان یک سازمان دولتی واگذار شده و هیچ شخص حقیقی یا حقوقی حق ندارد کاغذهای مشابه را به اسکناس رایج کشور تبدیل کند.

#### کتاب‌شناسی

کریتز، هلموت (۱۳۷۸). *پول، بهره و بحران‌های اقتصادی و اجتماعی* (ترجمه فشرده کتاب معضل پول)، ترجمه حمیدرضا شه‌میرزادی، تهران: کانون اندیشه جوان.